

Trencadís: una visió dels Països Catalans sobre la Mediterrània

Blancallum Vidal, Pere Perelló i Eduard Ramírez

El mar comú ha estat present, com a fita, dins totes les expressions de la cultura catalana. Sempre. Des de Joan Salvat-Papasseit, Vicent Andrés i Estellés, Damià Huguet, Josep Pla o Baltasar Porcel fins a Miquel Barceló, Jaume Sisa, Marc Recha o Maria del Mar Bonet. La Mediterrània és un espai simbòlic, vindicadíssim però poc problematitzat, que uneix els nostres creadors amb Erri De Luca, Abraham B. Yehoshua, Malika Mokeddem, Petros Markaris o Nuri Bilge Ceylan. Hi reflexionen els poetes **Blancallum Vidal (Barcelona, 1986)**, **Pere Perelló (Palma, 1974)** i **Eduard Ramírez (València, 1972)**.

Del bressol a la fossa

Blanca Llum Vidal

Al pròleg de 'L'Evangelí segons un de tants' (1967), **Blai Bonet** afirma: "Jo, mig moro mig jueu, em sento realment conquistat pels entramuntanats empordanesos". Com la "Divisa" de triple rebel·lió de Maria-Mercè Marçal, la frase de Bonet és una tria de les identitats pròpies, l'autor en destaca unes i, en conseqüència, una presa de posició: se sent català i se sent semita.

Bonet concreta, amb una sola frase, el que **Marina Garcés** suggereix: les que ell anomena són les "alteritats constitutives" que Garcés, en una reflexió sobre Europa a la revista 'L'Espill' (núm. 50), insinua de manera abstracta. Sense nom. De la seva denúncia a l'universal (imperialista), que no és més que un fals universal (europeu), i del seu intent de descentrar la mirada i de parar esment en les aportacions filosòfiques de més enllà, sorprèn que, al costat dels clàssics xinesos i de la tradició sànskrita o de les filosofies postcoloniales índies i africanes, no hi aparegui cap pensador ni musulmà ni jueu. Proposo **Delphine Horvilleur, Ivan Segré, Henri Meschonnic i Idith Zertal. Proposo Marieme Hélie-Lucas, Abdennour Bidar, Mahmud Darwix i Abdelwahab Meddeb.**

En una Europa devastada per la violència (no solament terrorista, és clar; també estatal i capitalista), Garcés es proposa repensar l'alteritat. Com ens mirem els uns als altres? Quina relació mantenim amb aquell que, d'entrada, és diferent de nosaltres? Per fer aquesta reflexió (que té per objectiu reivindicar un món comú i descolonitzat), Garcés acut, entre d'altres, a l'obra de **Martin Heidegger**. És sabut que per al filòsof alemany el nacionalsocialisme apareix com "la transformació fonamental del món alemany i europeu" (seminari d'hivern de 1933-1934). Encara més: anuncia sense embuts que "caldrà preparar de lluny l'atac amb vista a l'extermini total".

Pere Fuster ha explicat, a la 'Directa', que l'obra de **Fontserè** no és només el cartellisme, sinó també els seus escrits a favor del nazisme. De la mateixa manera, l'obra de Heidegger són també les afirmacions anteriors.

Com a espai polític i cultural, es pot essencialitzar el Mediterrani fins a fer-ne una barreja consumible

Si avui pràcticament no hi ha jueus a Tessalònica o a Liorna (on hi havia una important comunitat catalana i mallorquina), és a conseqüència d'un totalitarisme que algunes filosofies del segle XX,

amb Heidegger com a màxim exponent, també van fornir. Si avui Europa tanca les portes, i les estrelles del seu logotip són cadàvers que suren, és també perquè el silenci còmplice dels anys trenta i el silenci infame dels quaranta treuen les urpes de nou. La Mediterrània bressol de cultures, de civilitzacions, ha estat convertida atroçment en fossa comuna.

Com ens relacionem, des dels Països Catalans, amb les diverses cultures mediterrànies és l'envit que aquí se'ns fa. Com la cultura mena o malmena la qüestió de l'alteritat?

La reflexió de Garcés és una mostra que cal problematitzar. Criticar l'hegemonia grecocristiana sense fer-la parlar amb les cultures musulmana i jueva és propi d'una manera molt postmoderna de desconstruir: silenciar tot allò que atabala o que ens pot presentar amb una filia suspecta (no fos cas, per exemple, que citéssim el filòsof barceloní **Hasdai Cresques** com a figura important a l'hora d'abordar el diàleg entre cultures i com a pioner en el debat que Garcés proposa entre filosofia i no-filosofia, ja que podríem ser titllats de religiosos o, encara pitjor, de filiosionistes).

Una altra mostra, aquesta d'abast institucional, és l'escàndol que representa que l'àrab, una llengua tan viva a Catalunya, encara no es pugui estudiar a les escoles públiques.

Anselm Turmeda "entonà el cant de l'àrab" devers el 1385. Que un mallorquí que s'havia fet franciscà es convertís a l'islam diu molt del tremp i de la naturalesa dialogant del personatge. Turmeda vivia en una illa que, com documenta Antoni Mas i Forners a 'Esclaus i catalans' (2005), havia esclavitzat tota la població musulmana amb la conquesta del 1229 i que, quan aquesta generació va morir, es va continuar servint de mà d'obra esclava a través del comerç mediterrani.

Passar a l'altra banda no solament per conversió religiosa com va fer Turmeda és donar sentit a la porositat de les bandes. Replicar a les fronteres. Blai Bonet, lector enamorat de **Pasolini**, va elogiar la conversió a 'Turmeda i les llimoneres de Tunis'. Pasolini, que va retre homenatge a **Gramsci**, va trescar descaradament i amb passió per les diferents tradicions (i religions) de les ribes mediterrànies.

La mediterraneïtat compromesa de **Jordi Savall** es contraposa, per exemple, a la mediterraneïtat protofeixista d'**Eugeni d'Ors**. Com a espai polític i cultural, es pot essencialitzar el Mediterrani fins a fer-ne una barreja fàcilment consumible. Es pot, fins i tot, estirar les essències fins a fer-les implícitament racistes i fins que legitimin, per tant, tota mena d'exclusions i de desigualtats socials. Es pot, també, assumir la complexitat del diàleg. La seva riquesa. Si pensem el Mediterrani, però, el que és clar és que l'altre és arreu, i Orient, arran.

Vaixells de guerra, creuers, pasteres

Pere Perelló

Res d'allò humà no és aliè a la violència dels mestissatges, de la mateixa manera que la història ens arriba esbiaixada i funcional a una determinada estructura de poder.

A l'imaginari català s'hi troba molt arrelat el mite del "democratisme" inherent a les nostres "formes de vida" i institucions, del qual sovint en presumeixen els hereus dels qui callaren davant l'afusellament de **Francesc Ferrer i Guàrdia**, mentre s'admiraven de l'obra de Gaudí bastida sobre els fonaments de sang del negoci esclavista. No podem passar per alt l'evidència que el progrés i la industrialització de Catalunya no són concebibles sense l'apropiació primària de l'esclavatge, sense l'explotació del proletariat murcià, andalús i extremeny, ni sense el treball reproductiu de les dones o la seva explotació sexual. Les narratives identitàries —de gènere, raça o classe— sempre són instruments del poder que operen en tots els estrats i les interseccions.

A la vora d'aquests silencis explícits, hi ha uns silencis més densos on es perden, per exemple, les històries de les dones i dels infants mallorquins venuts com a esclaus pels pirates turcs al segle XV, i que esdevingueren els "altres". O les de tots aquells jueus que hagueren de partir cap a "Liorna", on "qui hi va no en torna". Qui sap quants dels qui avui retornen, moren negats en la temptativa o immolats en un atac terrorista no són descendents d'aquelles dones i infants? O quants parents d'aquells jueus acabaren a Auschwitz o esbucant amb un bulldòzer la casa d'una família palestina? L'expansió dels gens és exponencial, s'espargeixen i es dissolen en el gresol d'identitats sempre fluctuants.

Avui, a l'altra banda d'aquesta mar "nostra" de ports amb les portes obertes per a tothom que hi arriba en creuer, de sol, platja, cossos joves, sensuals, emprenedors i exitosos que any rere ens patrocina la marca "nacional" de cervesa, hi ha la Mediterrània de l'**Aylan** i dels milers de persones que, per escapar-se de la fam o de la guerra, no troben altre recer que el fons de la mar; la de les cambres amb l'esquena esqueixada; la de les romaneses obligades a prostituir-se; la dels picapedrers andalusos desnonats; la dels senegalesos confinats en CIES, o la de ciutats senceres esvaïdes per l'acció de les bombes amb DO occidental.

Al Mediterrani cal reconèixer tot allò que ens constitueix i reincorporar-lo a la nostra perspectiva i expectativa

És la Mediterrània on les cultures es transformen en folklore, en 'souvenir', en mercaderia reproduïble, taxable i prescindible més enllà del seu valor de mercat. És la Mediterrània parasitada per l'imperi del capital, on qualsevol dinàmica redundarà sempre en el benefici d'uns quants: digueu-ne guerra, fonamentalisme religiós o explotació.

Als Països Catalans compartim el repte moral i prou bagatge per desconstruir aquesta imatge de fullet turístic i recuperar totes les històries que des del principi de la història ens han estat amagades.

Tres quartes parts del territori català foren musulmanes durant segles. Girona fou un dels fars de la cultura jueva, fins al punt que allà, tan prop dels trobadors i del moviment càtar, hi localitzà els orígens de la Càbala **Gershom Scholem**, l'íntim amic del jueu marxista alemany que se suïcidà a Portbou anys després d'haver reflexionat a Eivissa sobre la pobresa de l'experiència en el món modern.

Memòria i reconeixement, és clar, no vol dir connivència amb les expressions més publicitades i esperonejades per l'imperi global d'Occident. Vol dir girar, de bell nou, la ullada cap a la Mediterrània i cap a la seva complexitat de cultures i de conflictes, reconèixer tot allò que ens constitueix i reincorporar-lo a la nostra perspectiva i expectativa. Finir amb absurdes divisions, exclusions i estigmes, i recuperar Oikumene —la mar comuna.

Acabaré recordant la història d'una dona, de llinatge **Sintes**, que, defugint la misèria de l'illa de Menorca, s'establí a Algèria, on anys després hi engendrà qui, amb el nom d'Albert i la nacionalitat francesa, havia de segregar una de les escriptures més profundament mediterrànies de l'occidentalitat moderna.

Per acarar les preguntes incòmodes

Eduard Ramírez

Som sediment de les riuades. Renovacions successives. Deia **Joan Fuster** en el 'Diccionari per a

ociosos': "Estem molt orgullosos de ser això: veïns del Mediterrani. Ens anima una espècie de vague patriotisme marítim —marítim de costa ferma, és clar—, ben poc solidari certament, però tan envanit i arrogant com qualsevol altre patriotisme". Explicava el "fervor del nostre amplíssim localisme" per ser una geografia a la mesura de l'home, on s'ha inventat allò que de més fonamental té la civilització d'Occident: la ciència, la filosofia i l'art.

Feia trampa en els referents, ja que prescindia de la costa africana. A hores d'ara, la gestió vergonyosa per blocar els refugiats ha fet de la nostra mar la frontera més mortífera del món. Milers de persones s'hi ofeguen amb el prestigi europeu. Aquesta inhumanitat porta la ironia de **Manel Marí** ("T'esper un dia / a l'altra part del mar: / t'hi esper al fons") entre l'adagi i l'averany. Amb fanatismes i promoció de les pors, ja no ens pot seduir la confiança. L'actualitat dels qui fugen i dels qui habitem la costa mediterrània europea evoca cledes i acorralaments, cultura pansida, quan la nostra mar des dels orígens guanya el seu sentit en ser travessada. I, com deia **Bel Olid** a CRÍTIC: "El que compta de veritat és si volem ser humans o volem continuar omplint camps de concentració".

Des d'aquestes costes que concentren les potències monoteistes, cal insistir en la descreença, en l'ateisme civil que propicia espais de convivència oberts a la vida plural, en la cultura a mesura humana. Renegar o almenys malfiar-se de la cultura decorativa, dels ornaments que faciliten fugides i reforcen coartades. Perquè, com escriu **Montserrat Abelló**: "I el viure se'ns fa estrany / enmig d'aquesta falsa / placidesa". Pense contactes a partir de la fluïdesa de la cançó improvisada que agermana diversos pobles mediterranis. I en les imatges de vida anònima amb què **David Segarra** enllaça Gaza i el País Valencià, Llevant i Ponent. Necessitem una cultura que ens acare a les preguntes incòmodes de la nostra realitat. Una cultura del conflicte i de la contradicció, de vertigen i de subversió, del risc i del repte. La mar ens ensenya que torna i que les xarxes les hem de sargir sempre, que les excuses dels escapistes no valen res en l'intercanvi de vida.

Fuster també parava esment en com les rutines ens fan sords als problemes i ens cal despertar-nos

El ritme i la rima no són l'objectiu de la poesia; són recursos eficaços per a la transmissió de la paraula. Els mots que refan una genealogia, que fan la història, com diu **Joan Borrell**. La revista 'Mirmanda' retrobava aquest autor per al qüestionament de les fronteres i de les evolucions, "si viure és esdevenir quan encontrem l'altre", què esdevenim?, cap a on?, perquè "ens desfem tot fent-nos sense que es tracti de cap decisió, de cap tria o de cap originalitat". Des de la nostra experiència com a colonitzats d'adés i d'ara, podríem aprofitar l'alerta humana de **Nàzim Hikmet**, turc a qui revocaren la ciutadania l'any 1959. En la tensió entre localisme i exili, canta la vida des de la senzilla voluntat de perseverar. La versió nostrada d'**Eduard Verger** diu: "Que no hi ha res més bell ni més ver que la vida / Te l'has de prendre molt seriosament / Però seriosament fins a l'extrem / Que, per exemple, als setanta anys plantaràs oliveres / No perquè hagen de ser per als teus fills / Ni perquè, tot i témer-la, no creuràs en la mort / Sinó perquè no tens cap altra cosa a fer excepte viure".

Fuster també parava esment en com les rutines se'ns converteixen en tabús inhibidors i coercitius, ens fan sords als problemes i ens cal despertar-nos: "Hem de tenir sempre present que existeix la "possibilitat" contrària: la llibertat, quan no la tenim; la falta de llibertat, quan som lliures". Tampoc no podem habitar-nos al camp de concentració, ni al nostre propi ni als fets per als altres. I el llaç, com la corbella, ens ha de fer d'eina útil per desbrossar horitzons.